

İnanç, Değer Ve Şiddet

Bülent SÖNMEZ*

Özet

Şiddeti insanın güduları ile bağlantılı görenlerin aksine biz şiddeti insanın inanç ve değer anlayışı ile şekillenen bir fenomen olduğunu düşünmekteyiz. İnanç ve değer bizim eylemlerimize yön veren temel yönelimlerdir. Değer, eşyaya, insana, amaca giydirdiğimiz yücelik elbisesidir. Bir üstte tutuştur değer. Değersizlik değere göre belirlenir bu anlamda. İnançlar değerleri oluştururlar. “İman Nihai kaygı halidir diyor Paul Tillich.” Birini nihai olarak kaygılandırıran şey bir değer haline gelir. Bu noktada değer hem yapıcı hem de yıkıcı bir işlev görür; görebilir. Yıkıcı değer özne-nesne değerini aşacak güçte değildir. Burada geçici ve asli olmayan gerçeklikler mutlak gerçekliğin yerine oturtulur. Sonuç, kişiliğin parçalanması ve insanın ümitsizliğe düşmesidir.

Tarih boyunca insanlar ya Tanrı, ya vatan-devlet ya da özgürlük gibi kavramları bir değer olarak öne çıkararak bu uğurda savaş vermişlerdir. Tanrıyı, Vatanı ve Özgürlüğü ilkesellikten soyup, amacımız doğrultusunda bir araç durumuna indirdiğimizde yıkıcı bir kaygının sonucunu devşiririz

Hayata egemen iki tane yasa bulunmaktadır. Hayatın korunması ve sürdürülmesi. Hayatın korunması ve sürdürülmesini yok edecek her tür eylem şiddet kapsamında ele alınabilir. Bu noktada dinler, ideolojiler, dünya görüşleri hayatın korunması ve sürdürülmesine hizmet ettikleri oranda sağlam, bundan uzaklaştıkları oranda sağlıksız olacaktırlar

Her insansal eylem Yaşamın korunması ve Sürdürülmesi temeline dayanmalıdır. Bu yaşam salt insansal yaşam değil bütün bir evrene egemen bir yaşam olarak anlaşılmalıdır. Bu inanç bütün insanlar için ortak bir inanç olmak durumundadır. Bu inanç asli ve temelli bir inançtır. Bunun karşısında olan bütün inanma biçimleri bir değer üretmez ve bir değere yaslanamazlar. İnançtan beslenmekle birlikte inancın temelini yıkmaya dönük bir çabanın öne çıkarıcısı olurlar.

Brief

The violence doesn't based on human essence. Because it based on some beliefs, ideals and values. All people have got some beliefs. We can separate the beliefs three parts. Ethical beliefs, judicial beliefs and absolute beliefs. Everybody have got some beliefs absolutely. Some beliefs are harmonious with humanity values but others are inharmonious with humanity values. We must research which belief is harmonious with humanity. If it not harmonious it can be able to hazardous to human and human environment. The violence rises on beliefs and values. But it is said that the values changed from public to public. But we must say that values don't change maybe changed our judgment. The values that All judgments nutrition them. But we sometimes called judgment as value..

Key words

Violence, Violence and Faith, Faith and Worthy, Faith and Human, Disagreement and Violence, Violence and Cure (treatment)

* -Yrd.Doç.Dr., Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

Şiddet kavramı uzun süredir gündemi işgal ediyor. Ancak kavram söz konusu edilirken çoğu kez herkesin aklına aynı şey gelmiyor. Daha çok insanlara yönelik, işkence ve fiziki müdahaleler olarak anlaşıyor. Buna rağmen şiddetin net bir şekilde tanımlanması mümkün olmuyor.

Mümkün olmamasının nedeni, birçok kavram gibi şiddet kavramının da belli bir kültürel altyapısının olmasıdır. Şiddeti tanımlarken hangi kriterlere yaslanması gerektiği de ayrı bir problem oluşturuyor. Örneğin bir Batılı için “otomobil’den bir şey çalmak, birini dua ederken rahatsız etmekten daha büyük bir suç; bir Afrikalı için ise tam tersi”¹ İspanya’daki boğa güreşleri, başka toplumun insanları için bir vahşet gösterisi olarak algılanabilirken, bir İspanyol için spor, hatta bir eğlence olarak anlaşılabilmektedir. Daha da irdelersek “bir Anglikan piskoposu, Britanya’nın belirli yörelerindeki madenci mahallelerin ekonomik ve sosyal olarak ihmal edilmesini şiddet saymaktadır”²

“Başka toplumlardaki insanlara gerçekleştirilen sosyal eylemler ve başka toplumların kolektif bilinçleri (mitoloji, estetik vb.) konunun yabancıları olan İngilizce konuşan kişiler tarafından içerdikleri şiddet nedeniyle yadırganacaktır. Buna karşı Anglosakson düşüncesinin özünü oluşturan bazı öğelerin onlarda tamamen bulunmadığı görülecektir. Gerçekten de başka kültürün dilinde şiddetin Anglosakson dünyasında karşılık düştüğü eylem ve imajlar gurubunu olduğu gibi karşılayan bir kelime bulunmayabilir”³

Dolayısıyla bir eyleme, bir toplumun şiddet demesi, bir başka toplumun onu şiddet olarak ele alması anlamına gelmemektedir.. Öyleyse “şiddeti değerlendirirken kriterimiz ne olmalıdır?” sorusu ile yola çıkmak ve bu konuda evrensel kimi kriterler ortaya koymak durumundayız.

Bu noktada elbette şiddeti tanımlarken temel evrensel ve mutlak bir yaklaşımın olup olmadığını araştırmak gerekecektir. İyi’nin ve kötünün, doğrunun ve yanlışın mutlak kriterler çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

1-Şiddet Nedir

Şiddetin kültürel farklılıklar nedeniyle kolayca tarif edilemeyeceğini belirtmiştik. Ancak bu, bütün tanımların bulunduğu ortak bir noktanın bulunmadığı anlamına gelmez. Genelde anlaşılan şiddeti “güç kullanmak”, “bir işi zorla yaptırmak”, “insanlara zarar vermek”, “insanları istemi dışında adım atmaya zorlamak” olarak tanımlayabiliriz. Bu genel anlayışla şiddet güç kullanmaya dayalı olarak ortaya çıkan bir olumsuz eyleme verilen addır. Ancak burada asıl sorun şiddetin tanımlanmasından çok bu kavram’ın altına soktuğumuz eylemler ve tavırlardır. Bu çerçevede her güç kullanma eylemi şiddet olarak ele alınabilir mi? Her güç kullanma eylemi mutlak anlamda bir olumsuzluk ve kötülük içerebilir mi?

a-Şiddet Olarak Ele Alınan Güç Kullanmaya Dayalı Üç Tavır

¹-Riches David -Antropolojik Açıdan Şiddet, İngilizceden çev. Dilek Hattatoğlu, İst. 1989

² -a.g.e. shf.14

³ -a.g.e. s.11

Şiddetten söz ederken genelde üç tür tavır sözkonusu edilmektedir. Bunlar *hayvani refleksler*, *sağaltım ameliyeleri* ve *bir değere yaslanan insana özgü güç kullanmalar*.

İnsan tarafından güç kullanımına dayalı bu üç tavır çoğu kere aynı bağlamda ele alınmakta ve şiddet kapsamında değerlendirilmektedir. Oysa bize göre her güç kullanma eylemini şiddet olarak değerlendirmek meseleyi sağlıklı anlamamıza engel olmaktadır. Bizce insanın içgüdüsel olarak öfkeye dayalı hayvani reflekslerine ve sağlığa kavuşturma; varlığı ıslah etme ve korumaya dönük çabalar şiddet olarak ele alınmaz. Şiddet olarak ele alınması gereken asıl tavır insansal olan, varlığın bütünlüğünü bozan eylemlerdir. Bu eylemler insana özgü olması hasebiyle mutlaka bir değere dayanmaktadır. Bizim şiddet olarak bugün tartışmamız gereken de bu olmalıdır. Çünkü hayvani yönümüzde şiddet bulunmamaktadır. Yeme, içme, öfkelenme, cinsellik gibi yönelimlerimizde şiddet bulunmamaktadır. Hayvani eylemlerin fizyolojik sebepleri vardır çünkü. Açlık susuzluk, yaralanma, tatminsizlik, yoksunluk ıstırap insanın hayvansal saldırganlık durumunu ortaya çıkarabilir. Ani öfkelenmeler sonucu zarar vermeler burada ortaya çıkar ama şiddet olarak nitelenmeyi hak etmez.

Ayrıca Açlık ve susuzluğumuzu gidermek için yaptığımız hiçbir eylem şiddet olarak ele alınamaz. Çünkü bunlar varlığın sürebilmesi için temel ihtiyaçlardır.

Ya da bir hastalığı iyi etmek, zararlı bir virüsü ortadan kaldırmak da şiddet kapsamına sokulamaz.

Örneğin diş ağrılarından kıvranan birini bu acılarından kurtarmak için dişini çekmeye çalışan bir diş hekiminin bu davranışı şiddet olarak değerlendirilebilir mi? Veya insanı sağlığına kavuşturmak için kimi kesme ve biçme ameliyesi yapan doktorun bu eylemi şiddet midir? Elbette hayır. Bu örnekleri konuyu anlaşılır kılmak için aktarmaktayız. Hayatında hiç diş hekimine gitmemiş birinin diş çekme eylemini dışarıdan izlediğinde belki de diş hekimine engel olmak için harekete geçeceği düşünülebilir.

Ayrıca varlığı yok etmeye dönük çabalara verdiğimiz insani karşı duruşlar (güç kullanmalar) da şiddet olarak ele alınamaz.

O halde yüzeysel olarak şiddet algısı mutlak bir algı olamayabilir. Nihai bir doğruluk temeline dayalı bir şiddet algısı olmayabilir. Burada sağlam bir şiddet algısına ve tanımına ihtiyaç duyulacaktır. Şimdi buna eğilelim. Peki, acaba değer derken neden söz etmekteyiz, değer'in kaynağında ne bulunmaktadır?

b-Varolmak Bir Değerdir

Varolmanın özünde varlık vardır. Varolan varlığını korumak ve sürdürmek zorundadır. Varlığı korumak ve sürdürmek asli bir yönelimdir. Varlık kendisini sever. Varlığın kendisini yok etmeye yönelmesi asli değildir. Varolmak cevheridir. Bu noktada Varlığın ayakta kalması kendisini sevmesine ve kendisiyle barışık olmasına bağlıdır. Bu anlamda varlığa dönük her yok etme eylemi asli değil arızı bir durumdur. O zaman varlığı ayakta tutmaya dönük güç kullanmalarla onu yok etmeye dönük güç kullanmaları aynı kavramla izah edemeyiz. Yüzeysel olarak birbirine benzese de şiddet diyebileceğim güç kullanma eylemlerinin hepsi yıkıcı ve yok edici değildir. Varolmanın özünde yapmak ve ıslah

etmek vardır. Her varlık varolmak zorundadır. Bütün bir değerler dizgesi varolma istencine yaslanır. Varolmanın kendisi bir değerdir çünkü. Bütün değerler anlamını varolmaktan alır. Varolmak asıl olduğuna göre varlığı ortadan kaldırmaya, varlığın varlık koşullarını yok etmeye, varlığın sıhhatini zedelemeye dönük her eylem kötüdür; bozuktur, yanlıştır ve varlığa yabancıdır. O zaman yaşamın varlığın yok edilmesine dönük her çaba şiddet; bunu korumaya dönük her çaba ıslah olacaktır. Yaşamı yok etmeye, onu zedelemeye bozmaya dönük her eylem arızı bir durumdur. Yoketme bağlamında güç kullanma varlığın varolma durumuna aykırıdır. Varlığın kendisine aykırı düşmesidir. Varolana dönük düşmanca saldırı aslında saldırganın kendisini imha hareketidir.⁴ Çünkü yok edici eylemler varlığı tehdit eden en temel yozlaşmadır.

Ancak bu eylemler asli unsurlardan beslenebilir. Yani yaşamı yok etme eylemi bir değerden beslenebilir. Yoketme düzeltme iddiasıyla bir yanlışa evirilebilir. Bunun sebebi eylemlerin temelinde asli bir değer olmasındadır. Asli bir değer olmasa yok etme de olamaz. Yoketme eylemi var etme ve koruma güdüsünden beslenir çoğu kere. Bütün yıkıcılığın kökeninde asli bir değer anlam kayması bulunmaktadır. Nefretin kaynağı çoğu kere sevgi, sevginin kaynağı çoğu kere nefrettir. Yani nefret de sevgi de aynı değerden beslenir.

Bu bağlamda ben şiddet kavramından çok *şiddet uygulama* ifadesinin kullanılmasının daha sağlıklı olacağını düşünmekteyim. Çünkü şiddet olarak olumsuzladığımız her tavır bir süreçsel tavidir. Şiddet bir uygulama işidir bir eylem değildir. Çünkü şiddeti ele alırken daima bir eylemden çok bir uygulamayı kastetmekteyiz.

O halde varlığı değerden düşürecek her tür eylem *şiddet uygulama*; varlığı düzeltten sağaltan güç kullanmalar ise *ıslah* olarak ele alınmalıdır. Şiddet uygulamasına dayalı güç kullanımı varlığı yozlaştırırken, ıslaha dayalı güç kullanma korumaktadır. O zaman yaşamın korunması ve sürdürülmesine dönük her çaba ıslah, onu yok etmeye dönük her çaba şiddet uygulamadır.

Islah Arapçada *salaha* kökünden gelir. Zıddı ise *fesede* den gelen Fesad'dır. Bu bağlamda Şiddet uygulaması fesad, bunun zıddı ise ıslah'tır.

Şimdi şiddetin kaynağına eğilelim.

c-Şiddet'in Kaynağı

Şiddetin içgüdüsel olduğunu iddia ederek onun yeme içme, cinsellik gibi bir yönelim olduğunu söyleyenler bulunmaktadır.⁵ Şiddet konusunda önemli yaklaşımlardan biridir bu. Şiddet insanın içgüdüsel bir yönelimi midir, yoksa değil midir?

Freud “vahşete yol açan şeyin, üstün olma içgüdüsünden kaynaklandığını ve genital organların daha sonraki görevlerine henüz başlamadıkları bir cinsel yaşam döneminde ortaya çıktığını kabul edebiliriz.”⁶ yaklaşımındadır.

⁴-Burada keyfi bir biçimde doğa ve içindekilere karşı yoketme eylemlerini de şiddet kapsamında ele aldığımızı belirtmeliyiz. Hayatta kalma mecburiyetine dayanmayan doğa ve içindekilere zarar verme; onları yoketme eylemleri aslında insanın kendisine zarar vermesi anlamına da gelmektedir.

⁵-Bkz. Freud Sigmund, Psikanaliz Üzerine, İst.1996, s.127,128, çev. A. Avni Öneş

⁶-Reemtsma Jan Philip, Vahşeti Kavramak, İst.1998, çev. Ender Ateşman, s.107

Bu paralelde şiddetin kaynağında üstün gelme duygusunun rol oynadığını belirtir. Freudun yaklaşımın özetlersek. Şiddetin insan yaşamı boyunca üç aşamalı olarak belirdiğini ortaya koyabiliriz.

1-Üstün gelme duygusu: Bu çocukluk acizliğini aşma yolundaki çabadan doğan bir duygudur.

2-İnsan dünyada mutluluk arar ama mutluluğu asla bulamaz. Çünkü dünya eksiklik ve kötülüklerle doludur. Bu yüzden bu mutsuzluk yıkıcılığı kışkırtır.

3-Ölüm içgüdü: Ölüm gerçeğinden öldürerek kurtulmaya çalışır insan.⁷

Buradan anlayacağımız “Freud’un vahşi davranışı üç bağlam içerisinde ele aldığıdır. Normal genital cinsellik ve ilkel olarak nitelenmesine rağmen kendi başına hiç sorunsallaştırılmayan erkeksi saldırganlık bağlamında; sapkınlık, yani libido gelişiminin pregenital aşamasına yerleştirilen, özellikle *anal karakterin* belirleyici özelliği bağlamında; son olarak da başından beri potansiyel olarak sürekli haz engelleyici, mutsuzluk verici, düşmanca, yıkıcı ve vahşi bulunan çevre karşısında ego içgüdüsünün kendini ifade olanağı bağlamında.”⁸

Kimilerine göre vahşet acı vermekten zevk almaktan başka bir sebeple izah edilemez.⁹ Şimdi bu yaklaşımları kısaca değerlendirelim.

İnsanın ötekine saldırmasının temelinde öfke vardır. Ancak insan hayvandan ayrılan bilinci ile öfkesini saldırganlığa dönüştürebilir. Çünkü öfke saldırganlığı besleyebilir ama bir saldırganlık yönelimi değildir. Öfkenin saldırganlığa dönüşmesi ancak onun bir inanç temelinde yönlendirilmesi sayesinde olacaktır.

Hayvanların öfkesi tehlikeli ancak şiddet uygulaması değildir. Hayvanlar öfkeyi kontrol edebilecek bilinç donanımına sahip değildirler. Bu yüzden ben şiddet uygulama meselesinin içgüdülerle değil inanç ve değerlerle alakalı olduğunu düşünüyorum. Asli bir insansal durum değil; arızı bir durum olduğunu düşünüyorum.

Hayvansal öfke fiziksel sebeplere bağlı iken(yeme içme, yaralanma) insansal öfke’nin fiziksel temeli bulunmamaktadır. Fiziksel unsurlar insansal yönelimleri etkileyebilir ancak belirleyemez.

Şiddet konusunda ikinci yaklaşım biçimi davranışçıların yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşım biçimine göre insan güdülerini belirleyen şey ona kazandırılan alışkanlıklar davranış kalıplarıdır. Bu davranış kalıplarını insan yaşadığı toplum ve kültürden almaktadır. Buna göre insan neye şartlandırılırsa ona göre davranır.

Gerek içgüdücülerin gerekse davranışçıların insanı çözümlemeye yetersiz olduklarını söyleyebiliriz.

İçgüdücüler insanı hayvanla özdeşleştirerek onun özgür yanını inkâr etmekte, davranışçıları insanı sosyal çevrenin belirleyiciliğine bırakarak aynı şeyi yapmaktadırlar.

Oysa insan özgür bir varlıktır. O ne hayvan gibi salt içgüdülerle hareket eden bir varlık, ne de sosyal çevrenin belirlediği bir robottur.

⁷-a.g.e.s.108-109

⁸-a.g.e, s.108

⁹-a.g.e.s.115, Alexander Mitscherlich’den

Koşullanma eğer insani bir değer varsa sözkonusudur. Koşullandıran koşullandırmayı mutlaka bir değere yaslanarak yapar. Şartlandırmak bir planlı eylemdir.

Bu noktada biz özcü bir yaklaşımı savunmaktayız. Güdüler ve çevre insanı etkileyebilir ancak asla belirleyemez. İnsan güdülerin de sosyal çevresini de aşabilecek yegâne varlıktır.

2-İnanç Değer ve Şiddet

“Yarın daha güzel olacak” cümlesi bir inanç cümlesidir. Ya da “Her tarafımız düşmanlarla çevrili” bir inanç cümlesidir. Yarınların güzel olacağına inanmak ya da her tarafımızın düşmanlarla çevrilmiş olduğuna inanmak bizi hayat karşısında belli eylemlere itecektir. Bu eylemlerin geliştirilmesi ve ortaya konması için bir değer ortaya çıkması gerekmektedir.

Değer, eşyaya, insana, amaca giydirdiğimiz yücelik elbisesidir. Bir üstte tutuştur değer. Değersizlik değere göre belirlenir bu anlamda. İnançlar değerleri oluştururlar.”Yarın daha güzel olacak” inancı yarının bugünden daha değerli olacağı inancını besleyecektir. Ya da “her tarafımız düşmanlarla çevrili” inancı emniyetsizlik hissini; kısıtlanmışlık hissini verecektir bize. Bu, dost ve düşmana yüklediğimiz değeri belirleyecektir. Her değer bir inanca yaslanmaktadır bu anlamda.

“İnsanlık zaman içinde ilerlemiştir(inanç)”, “ilerlemeyenler geridir vahşidir ve barbardır (değer)” şeklindeki inanç, bir değer/değersizlik anlayışı üretmektedir. Bu örnekler çoğaltabilir elbette.

Onur, şeref, kahramanlık gibi değerlerin kökeninde mutlaka bir inançla karşılaşmamız mümkündür.¹⁰ Bu inançların kaynağı hakkında çok şey söylenebilir. İnanç-değer bağlantısı yapıcı ve yıkıcı eylemlerin çıkış noktasıdır. Hatta yapıcı eylemlerle yıkıcı eylemlerin kökeninde aynı inanç bulunabilmektedir. Burada inancın değer olarak öne çıkması ile ilgili doğru ya da yanlış bir durum sözkonusudur. Sevginin de nefretin kaynağı bu anlamda aynıdır. Sevgi de nefret de bir değer duygusundan beslenir. Sevme gerekçemiz neyse nefret etme gerekçemiz de odur. Değilse insanda iki tane yönelim bulunmamaktadır. Yapma gerekçemiz neyse yıkma gerekçemiz de odur. Yaparken de yıkarken de bir değere yaslanırsınız. Değer olmazsa ne sevgi ne de nefret anlam bulabilir. Kültürel olsa da gülmemizin de ağlamamızın da gerekçesi aynıdır. Gülerken insanlığa güler; ağlarken insanlığa ağlarız.

O zaman inanç derken neyi kastettiğimizi de açıklamak durumundayız.

a-İnanç Nedir?

İnanç, inanmak, iman aynı anlamı içeren değişik ifadelerdir.

İman, inanmak, emin olmak, emniyette olmak anlamlarına gelmektedir. Emniyet kavramı yanında hemen emniyetsizlik güvensizlik kavramlarını düşündürmektedir. İnsan emniyeti istemekte, emniyetsizliği ise istememektedir. Bu noktada insan için aslolan emniyettir, Emniyetsizlik hissi bir emniyet istencinin uzantısıdır. Bu yüzden hiç bir şeye inanmadıklarını söyleyenler bile sağlam bir inancı somutlaştırabilmektedirler. İman bu emniyet duygusunu tatmaktır. İman insanın kaygılı oluşunun ürünüdür. Bu kaygılar değişiklik gösterebilir. Ancak en temelde bir kaygılı olma durumu

¹⁰-Örneğin İspanyadaki boğa güreşlerinde boğalara uygulanan vahşet seyirciler tarafından normal karşılanmaktadır. Matador boğayı öldürmekle hem cesaret ve kahramanlık payesi edinmektedir.

sözkonusudur. Burada kaygılarımızın yaslandığı unsurların asli/insani mi, yoksa arızı mi olduğu problemi ortaya çıkmaktadır. Yani ortak ve nihai kaygılarımız olabilir mi? İnsanların ortak kaygıları bulanabilir mi? Bunu değerlendireceğiz.¹¹

Bir şeye inanırsanız o şey için bir şeyler yaparsınız. Bu anlamda inanç dejenere edilebilir ama ortadan kaldırılamaz. Yani inanma yönelimi ortadan kaldırılamaz. İnsan inanarak ve bağlanarak yaşar. Evrene egemen fiziksel yasalar bile temelli bir bağlılığın, bir bağımlılığın ürünüdür. Bu yasalar yaşamın sürmesi için gereklidir. Her ne kadar inanç konusunda özgür olduğumuzu; şuna, ya da buna inanma noktasında özgür olduğumuzu söylesek de inanma yönelimi açısından hepimiz bu yönetime bağlıyızdır.

Burada kastettiğimiz inanç bir bilişsel farkındalık, bir itirazsız boyun eğiş, ya da bir duygusal tatmin olarak ele alınan inanç değildir. Kastettiğimiz inanç varoluşsal ve nihai bir kaygıya yaslanan inançtır.¹² Bütün yanlış inançlar bu asli inanç'ın varlığından vücut bulmakta; ondan beslenmektedirler.

Hayat inanmak; güvenmek sayesinde sürer. Çünkü insan-insan, insan-doğa ve insan-kendisi arasındaki ilişki daima emniyet istenci temelinde gelişmektedir. İnsana inanmasaydık, doğaya inanmasaydık ve kendimize inanmasaydık herhalde akıl sağlığımız bozulurdu. Ancak inanma yönelimi insana, çevreye ve kendisine zarar verecek sonuçları da üretebilir.

Değer üretme asli bir özelliktir ve birçok insan topluluğunda değer diye bilenen şeylerin ortaklıkları sözkonusudur. Ancak değer inanç denkleminin bozulması asli olanın sahte olanla yer değiştirmesini getirebilir. Yani inanma yöneliminin ürettiği inanç değerleri etkileyip amacından başka mecraya sürükleyebilir.

b-İnanç, Vaad (iyi gelecek) Ve Vâid (kötü akibet)

İman bir emniyet-emniyetsizlik durumuna işaret ediyorsa elbette buna karşılık gelen vaadler bulunacaktır. “Yaşadığımız dünya berbat bir dünyadır” inancı bize sunulan vaadlere anlam katacaktır. “ulusumuzun büyüklüğü”, “kurtarıcı millet” ya da “kurtarıcı birey” anlayışları bu inancın yansıması olarak öne çıkacaktır.

Emniyetsizlik ve güvensizlik hissine karşılık gelen vaad ve vaidlerin toplamı inancı oluşturmaktadır.

“İman nihai kaygı halidir diyor Paul Tillich.”¹³ Birini nihai olarak kaygılandırıran şey kutsal hale gelir. Bu noktada kutsal hem yapıcı hem de yıkıcı bir işlev görür; görebilir. Yıkıcı kutsal özne-nesne değerini aşacak güçte değildir. Burada geçici ve asli olmayan gerçeklikler mutlak gerçekliğin yerine oturtulur. Sonuç, kişiliğin parçalanması ve insanın ümitsizliğe düşmesidir.

¹¹-Burada inancı dinsel ve ahlaki inanç olarak iki kategoride ele alabiliriz. Ancak burada her ikisinin de aynı yönetime yaslandığını düşünmekteyiz. İkisinin de farklı boyutları olsa da genel ve ortak bir inanma yönelimi olarak değerlendirmekteyiz.

¹²-İman ve İnanç kavramını farklı görenler olsa da biz yazımızda iman ve inanç kavramlarını aynı anlamda kullandığımızı belirtmek isteriz.

¹³-Tillich Paul, İmanın Dinamikleri, çev. Fahrullah Terkan- Salih Özer, Ankara-2000, shf.15

Ancak inancımızın sağlıklı olması için kaygılarımızın sağlam temeller üzerine bina edilmesi; bir yanılsama üzerine bina edilmemesi gerekmektedir. Kaygılarımız bizi yüceltebileceği gibi bizim sonumuzu da hazırlayabilecek güçtedir. Çünkü bizler insana, evrene ve geleceğe kaygılarımız çerçevesinde bakarız.

Biz burada insanın doğru ve yanlış iyi ve kötü değerlerini hesaba katarak konuşmaktayız. Hiç bir mutlak değer olmadığını iddia edenler de bulunacaktır elbette.

e-İnancın Temelleri Ya da Hangi İnanç Asli Değere Uygundur?

İnsanlar yanlışla inanabilirler. Yanlış bir inançtan yanlış bir değer sistemine (ki onlara yargı dememiz daha doğru olur) geçebilirler. Burada asli bir inancın ve asli bir değer olup olmadığı sorusu önemlidir.

Hayata egemen iki tane yasa bulunmaktadır. Hayatın korunması ve sürdürülmesi. Hayatın korunması ve sürdürülmesini yok edecek her tür eylem şiddet kapsamında ele alınabilir. Bu noktada dinler, ideolojiler, dünya görüşleri hayatın korunması ve sürdürülmesine hizmet ettikleri oranda sağlam, bundan uzaklaştıkları oranda sağlıklı olacaklardır.

Yaşam ve hayat bir değer ve biz buna inanıyorsak-yaşamın bizzat kendisinin bir değer olduğuna inanıyorsak- o zaman yaşamın korunması ve sürdürülmesi için çaba gösterebiliriz. Yaşamın korunması ve sürdürülmesi derken bütün yaşayan varlıkları da kendimizden ayrı düşünmemek durumundayız. Çünkü bütün bir yaşam birbirine bağlı ve dayalı olarak sürebilir ancak.

Her insansal eylem yaşamın korunması ve sürdürülmesi temeline dayanmalıdır. Bu yaşam salt insansal yaşam değil, bütün bir evrene egemen bir yaşam olarak anlaşılmalıdır. Bu inanç bütün insanlar için ortak bir inanç olmak durumundadır. Bu inanç asli ve temelli bir inançtır. Bunun karşısında olan bütün inanma biçimleri bir değer üretmez ve bir değere yaslanamazlar. İnançtan beslenmekle birlikte inancın temelini yıkmaya dönük bir çabanın öne çıkarıcısı bile olabilirler.

d-Amaç-ilke denkleminde İnsan

İnsanı merkeze koyan bir değer anlayışı ile insanı araç haline getiren bir değer anlayışı farklıdır. Birinde nihai bir değer, ötekinde geçici; temelli olmayan bir yargı bulunmaktadır. Bu konuda Kutsal Kitap(Yeni Ahid=İncil)de geçen öykü anlamlıdır.

“23-Bir Sebt günü İsa ekinler arasından geçiyordu. Öğrencileri yolda giderken başakları koparmaya başladılar.24-Ferisiler İsa'ya, «Bak, Sebt günü yapılması yasak olanı neden yapıyorlar?» dediler.25-İsa onlara, «Davut'un, kendisi ve yanındakiler aç ve muhtaç kalınca ne yaptığını hiç okumadınız mı?» diye sordu.26-«Başkâhin Aviyatar'ın zamanında Davut, Tanrı'nın evine girdi, kâhinlerden başkasının yemesi yasak olan adak ekmeklerini yedi ve yanındakilere de verdi.»27-Sonra onlara, «İnsan Sebt günü için değil, Sebt günü insan için yaratıldı» dedi.28-«Bu nedenle İnsanoğlu Sebt gününün de Rabbidir.»¹⁴

Burada yaratıcı kutsal ile, yokedici kutsal arasındaki farkı bulabiliriz. Sebt gününü kutsal sayan bir anlayış ile, insanı kutsal sayan anlayışın farkı vardır burada. İki anlayış da temelde bir değere

¹⁴-Matta.12:1-8

dayanmakla birlikte, değeri algılayış biçimleri farklıdır. Birisi amacı ilkeye dayamakta, öbürü ise ilkeyi amaca dayamaktadır.

Amaçlar ilkelere dayanmalıdır, ilkeler amaçlara değil. İnancın tehlikeli boyutunda putçuluk bir değer olarak öne çıkarken kutsalın uzantısı olan şey salt şeytanilik olabilir. Tanrısal olan şeyin şeytaniliğe dönüşmesinde amaç-ilke denkleminin yer değiştirmesi yatar çoğu kere. Bizim nihai kaygımız (inanç) bizi iyileştirebileceği gibi, yok edebilir de..

Tarih boyunca insanlar ya Tanrı, ya vatan-devlet ya da özgürlük gibi değerleri öne çıkararak bu uğurda savaş vermişlerdir. Tanrıyı, Vatanı ve Özgürlüğü ilkesellikten soyup, amacımız doğrultusunda bir araç durumuna indirdiğimizde yıkıcı bir kaygının sonucunu devşiririz. Aristoteles İlkeye dayalı kötülüğün daha yıkıcı olduğunu vurgularken sanırım bu yöne dikkat çekmektedir. Kötü bir insan bir hayvandan binlerce kez daha kötü şeyler yapabilir.¹⁵

Kötülük bir ilke'ye dayandırılıyormuş gibi gösterilebilir, ancak hiçbir insani ilke kötülüğü besliyor olamaz. Sorun ilkeden değil ilkeye yüklediğimiz değerden kaynaklanmaktadır. Bu noktada ilke kendini imha eden bir değer'in kurbanı olacaktır. Sevgi temeline dayalı olduğunu öne çıkaran Hristiyanlık bile tarihinde birçok vahşete bulaşmış ve vahşetin kutsal bir zemine oturtulmasını getirmiştir. Burada çoğu kere menfaatler inanç ve değer perdesi altında maskelenmiştir.

Kur'anda savaşa çıktığınızda kadın, yaşlı ve çocuklara dokunmayın emrine rağmen, Londra metrosuna bomba koyanlar mahkemede yaptıkları eylemin doğruluğu noktasında Kur'an ayetlerini zikretmişlerdir.¹⁶

Burada vahşeti gerçekleştirenler çoğu kere kendini haklı kılacak unsurlara yaslanmayı denemektedirler. Bu çabaları insanın o nihai kaygısını hesaba katmaları sebebiyledir. Bu kaygı insanın ve toplumun ıslahı gibi bir yüce değer ile temellendirilmeye çalışılmaktadır. İnsanın nihai kaygısı olmasaydı vahşet kendini haklı kılacak bir tutamaktan da yoksun olacaktı. İnsanın nihai kaygısını ortadan kaldırmamız mümkün olmasa bile insanın inançlarını ıslah etmemiz mümkündür. İnsanın nihai kaygısının asli bir değere yaslanmasını sağlayabilir; asli değere uygun hale getirebiliriz.

Peki, şiddet bir düzeltme ve sağaltım olarak bir değer taşıyor olamaz mı? Şimdi bunu ele alalım.

e- Bir Sağaltım ameliyesi Olarak Şiddet

Şiddet'in bir düzeltme sağaltım sıhate kavuşturma eylemi olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Nietzsche üstün insana inanıyordu bu yüzden üstün insan adına güçsüzlerin yokedilmesini tavsiye ediyordu. Bunu bir sağaltım ameliyesi olarak görüyordu. Yalnız bu sağaltım eylemine bakış farklı açılardan olmaktadır. Nietzsche burada bir değeri öne çıkarmaktadır. O da üst insandır(değer). Üst insanın ortaya çıkması için güçsüzlerin yokedilmesi gerekmektedir(inanç). Burada yine devreye inanç girmektedir. Nietzsche ye göre zayıfı yoketmek tabiatın bize sunduğu bir

¹⁵ -Nikhamakhosa Etik, çev. Saffet Babür,VII-35

¹⁶-Ali İmran Suresinin ayetleriydi bunlar.(3:149–155) İki ordunun arasındaki savaşın kimi hükümlerini içeren ayetlerin bağlamları dışında kullanılarak oradan bir değer üretilmesi yine bizzat mesajın ruhuna aykırı bir anlayış olarak öne çıkarılmıştır.

kanundur ve asli olan da böyle davranmaktır. O halde güçsüzleri yoketmek gerekmektedir. Bu bir cerrahın yaradaki irini dışarı atmak için yarayı deşmesine benzer.¹⁷ Şiddetin bir sağaltım ameliyesi; bir toplumsal düzeltme ameliyesi olduğunu iddia edenler de belli bir inanca dayanarak bunu yapmaktaydılar. Platon devletinde “Ruhen hasta olanları hukukçular, bedenlen hasta olanların ise tıp doktorları tarafından öldürölmesi gerektiğini vurguluyordu. Burada yola çıktığı husus sağlıklı bir toplumun oluşması gibi bir ideal idi. Bu ideale ters düşen ise bedenlen ve ruhen hasta olanlardı.¹⁸ Burada devlet ve onrun düzeni bir değer olarak öne çıkarılmış ve sağlıklı bir toplum inşa etme kaygısı ile bakılmıştır meseleye.

Burada da amaç ilke karışıklığının getirdiğı mantıklı ama bir o kadar vahşî yaklaşımları görmekteyiz.

Üst-insanın ortaya çıkması için zayıfları yoketme eylemini insanı ameliyat eden doktorun eylemine benzetmek son derece yanlış olacaktır. Doktorun eyleminde yaşamın sağlığa kavuşturulması gibi bir amaç varken -ki burada üst değer yaşamın kendisidir- güçsüzleri yoketmek ya da hastaları yok etmek de üst bir değer adına yapılan vahşet olmaktadır. Burada üst değer ya toplum/devlet, ya üst insan gibi kendi ürettiğimiz arızı değerlerdir. Savaş bile ancak yaşamın korunması ve sürdürölmesi temelinde yapılırsa; ya da suçluların cezalandırılması yaşamın korunması ve sürdürölmesi temelinde yapılırsa anlamlı ve değerli, bu değerlerden yoksunsa anlamsız ve değersizdir.¹⁹

f-Yokediciler Yok Edilebilir Mi; Ya Da Savaş Meşru Mudur?

Peki, acaba yok edicileri yok etmek, ya da onlarla savaşmak da yaşamın yok edilmesi anlamına gelmez mi? Yok etmeye yönelmek kendi varlık sebebini ortadan kaldırmak anlamına gelecektir. Bu bağlamda yaşamın kendisine karşı gerçekleştirilen yok etme eylemi kendi varlık sebebini inkâr olacağından bu eyleme yönelenlerin yaşama haklarını kaybetmiş oldukları kabul edilmelidir. Haksızca aldıkları canın bedeli kendi hayatlarıdır. Yok ettikleri her hayat kendi yaşam haklarının ortadan kalkmasını getirecektir. Kıydıkları canın bedelidir bu. Hiçbir canlı -yok edici bile-yokolmak istemeyeceğine göre, yok etmek için yola çıkan aslında kendisi ile çelişkiye düşmüş kendi varlığını yadsımıştır. Kendi varlığını ve en temel yaşam istencini kendi dışındakini yok etmeye yönelmekle yadsımış olmakta; kendi varlığını inkâr etmiş olmaktadır.

g-İnanç Değer İlişkisi; Bazı Örnekler

İslam’ın zuhuru sırasında Arap yarımadasındaki putperestler tarafından inançları temelinde savaşta ölen düşman askerlerinin kulakları burnu kesilir ve gözleri oyulurdu. Bu dinsel bir eylemdi. Buna *Müsle* denirdi.

¹⁷- Deccal, çev. Orhan Tuncay, İst.,2005, shf. 16

¹⁸-Platon, Devlet, çev. S.Eyüboğlu, M.Ali Cımcöz, İst.1995,s.99

¹⁹-Burada suç ve ceza hakkında değerlendirmeler yapmak değil amacımız. Ceza nedir? Ceza vermek ıslah etmeyi sağlar mı? Cezanın niteliğı ne olmalıdır gibi konular başka bir çalışmanın konusudurlar. Bizim dikkat çekmek istediğimiz şey, yaşama karşı işlenen suçların karşılığının bulunması gerektiğı şeklinde temel bir eğilimin varlığıdır.

Kız çocuklarının diri toprağa gömülmesi de bir inancın ürünüydü. Putperestler kızları Tanrıya oğulları ise kendilerine layık görürlerdi. Savaşçı bir toplumda erkek çocuğu daha değerliydi.

Bazı ilkel Afrika kabilelerinde de en büyük kahramanlığın düşman kabile şefinin çocuğunu zehirli okla öldürme eylemi olarak görülürdü.

Kimi cinsel sapmaları aklamak için de inanç unsurları kullanılıyordu. Örneğin küçük erkek çocukları ile cinsel ilişkiye girmenin değersel anlamı, erkek çocuğun bünyesine giren spermin onu daha erkek yapacağı şeklindeki anlayıştı.

Eski Yunanda Tanrılar için domuz kurban edilirdi. Domuz kurban edilmesinin anlamı domuzun kötü ve pis olarak görünmesi böylece Tanrıları memnun etmek için onların kanlarının akıtılması anlayışı idi. Domuz besleyemeyecek kadar fakir insanlar hamurdan domuz figürleri yapıp Tanrıya sunarlardı. Tören sonunda bunu yerlerdi.²⁰

Kimi eski Arap kabilelerinde insanlar sefere çıkarken helvadan put yapar acıkınca yerlerdi. Bu örnekler çoğaltılabilir.

İnsanın hakları ve menfaatleri noktasında özgürlük adı altında mücadele eden yaklaşımlar da benzer bir biçimde değer ve inanç üreterek insanlığa karşı suç işleme noktasına varmışlardır. Tarihi bir menfaatler çatışması olarak gören ve menfaati yüce bir değer olarak kabul eden yaklaşımlar insanlığa kan ve gözyaşından başka bir şey getirmemişlerdir. Bunu insanın özgürlüğü gibi bir yüce değer altında yapmışlardır.²¹

Doğuştan hakları kabul etmeyen bu yaklaşımlar haklardan değil menfaatlerden söz etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre tarih menfaatlerin çatışmasıdır; gücünün menfaati hakkın kendisidir. Hukuk sadece güçlü sınıfın ürettiği bir unsurdur.

Sonuç

İnsan temel olarak iyidir. İyiyi ister. Onun hayata bakışını bulandıran yaklaşımlardan sıyrıldığı oranda vahşete bulaşma seçeneği ortadan kalkacaktır.

Kötü insan yoktur kötü eylem vardır. Pişmanlık bunun delilidir. Ancak hasta ruhlu olanları ayırmamız gerekmektedir. Bir arıza sebebiyle kötülük yapmaktan zevk alan insanlar bulanabilecektir. Bunların tedavi edilmesi gerekmektedir. Kötülük yapmak ayrı canavarlık ayrıdır.

²⁰ - bkz. Herodot Tarihi., Türkçesi, Müntekim Ökmen, İst. 1983

²¹ -J.Betham Fransız İhtilalinin üç parolasını metafizik unsurlar olduğunu söyleyerek küçümsüyordu. Hatta İnsan hakları saçmalaktır hatta saçmalığın karesidir”diyordu. Ernst Bloch “insanın doğuştan hür ve eşit olduğu savunulamaz. Doğuştan herhengi bir hak yoktur. Bütün haklar kazanılır; mücadele yoluyla elde edilmelidir”(Prirodno Pravo i Ljudsko dostjanstvo, Belgrad,1977,s.178)Ayrıca Lenin “Sovyet İktidarının Bundan Sonraki Vazifeleri hakkında Altı Tez” adlı yazısında “Sovyet kurumları tarafından seçilmiş veya tayin edilmiş idarecilerin, diktatörlerin şahsi emirlerine çalışma sırasında itirazsız şekilde boyun eğme hususu hala çok yetersiz bir ölçüde sağlanmış bulunmaktadır” (Lenin, Soçinenya, 4.baskı, Moskova 1955,cilt29,s.162, Bkz.Aliya İzzetbegoveç, Doğu ve Batı Arasında İslam.

KAYNAKÇA

- PLATON, Birinci Alkibiades' çev. İrfan Şahinbaş, İst.1989
- HEREDOT Heredot Tarihi., Türkçesi, Müntekim Ökmen, İst. 1983
- PLATON, Devlet, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M.Ali Cimcoz, İst.1995
- NİETZCSHE F. Deccal, çeviren, Orhan Tuncay,İst.,2005
- HOBBS, Leviathan, çev. Semih Lim, İst. 2001
- ARİSTOTELES, Nikhamakhosa Etik, Çev. Saffet Babür, Ankara, 1997
- RUSSEL BERTRAND Felsefe Tarihi II s.301,302,303,çev. Muammer Sencer, İst.1994
- TİLLİCH Paul, İmanın Dinamikleri, çev.Fahrullah Terkan-Salih Özer, Ankara,2000
- Kitabı Mukaddes
- Kur'an-ı Kerim